

УДК 338.48-53

Л.О. Овчаренко, к.е.н., доц.

(Донецький інститут туристичного бізнесу)

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

У статті аналізуються основні методичні підходи до оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу територій

Ключові слова: методика, оцінка, рекреаційний потенціал, рекреація, туризм.

В статье анализируются основные методические подходы к оценке туристско-рекреационного потенциала территорий

Ключевые слова: методика, оценка, рекреационный потенциал, рекреация, туризм.

The paper analyses the main methodical approaches to the tourism and recreational potential evaluation of the territories

Key words: techniques, evaluation, recreational potential, recreation and tourism.

Постановка проблеми. Оцінка туристсько-рекреаційного потенціалу території є основою для оптимізації просторової організації територіальних туристсько-рекреаційних систем, визначення цінності земельних площин в оточенні окремих рекреаційних ресурсів або їх поєднань та шляхів їх раціонального використання і збалансованого розвитку території. Разом із тим, наявність різноманітних методичних підходів до такої оцінки ускладнює процес аналізу туристсько-рекреаційного потенціалу, що стримує розвиток територіальних туристсько-рекреаційних систем та негативно позначається на якості рівня розвитку рекреаційної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що оцінка туристсько-рекреаційного потенціалу території є далеко не новим напрямком у науці (початок поклали роботи Ю.А. Веденіна, А.А. Мінца, Л.І. Мухіної, М.М. Мірошніченко, В.Б. Нефедової, В.С. Преображенського, Б.Б. Родомана та інших), застосування оціночного підходу стримується слабкою відпрацьованістю багатьох теоретичних і методичних питань. У попередній статті автором було наведено спробу проаналізувати методологічні аспекти оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу території, зокрема було виявлено та проаналізовано основні типи оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу території та розглянуто методологічний підхід до економічної оцінки земельних та інших туристсько-рекреаційних ресурсів, що складають потенціал туристсько-рекреаційних систем в Україні. Проте багато питань методичного характеру залишаються недостатньо відпрацьованими у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, чому ми присвячуємо дану статтю.

Мета статті полягає у аналізі основних методичних підходів до оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу території.

Для досягнення поставленої мети поставлено та вирішено такі **завдання**:

виявлено основні етапи оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу території;

проаналізовано кожний з етапів оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу території з урахуванням його особливостей та існуючих методичних підходів.

Виклад основного матеріалу. В узагальненому вигляді оцінка туристично-рекреаційного потенціалу (ТРП) території складається з декількох взаємопов'язаних етапів:

1. Виділення «об'єкта оцінки» – того, що буде оцінюватися. Однією з ключових проблем етапу виступає обґрунтована диференціація території на окремі територіальні одиниці (ТО), що виділені виходячи з мети досліджень і специфіки досліджуваної територіальної системи.

2. Виділення «суб'єкта оцінки», з позицій якого проводитиметься оцінка «об'єкта». У якості «суб'єкта оцінки» зазвичай виступають певні категорії туристів (рекреантів),

організатори туристсько-рекреаційної діяльності, та ми пропонуємо оцінювати «об'єкт» з точки зору видів (типів) туристично-рекреаційних занять. При належних можливостях, які витікають з природно рекреаційних умов самого об'єкту та технічної забезпеченості певною інфраструктурою рекреанти обов'язково «обживуть» цей рекреаційний куточок.

3. Визначення критеріїв оцінки об'єкта (факторів і умов), які істотні для визначення його цінності, виходячи із сформульованої мети оцінки. Фактично перелік критеріїв в більшості випадків встановлюється на основі аналізу привабливості об'єкту з послідовним розподіленням цієї привабливості на невід'ємні частки природного та інфраструктурного характеру.

4. Збір інформації, що необхідна для оцінки.

5. Приведення критеріїв оцінки до єдиної системи вимірювання. Для цього зазвичай використовують оціночні шкали, нормування, ранжування і т. і.

6. Визначення способів перетворення оціночних критеріїв у інтегральні показники ТРП території з подальшим отриманням результатів оцінки за ними.

7. Перевірка і, при необхідності, коректування результатів оцінки.

8. Інтерпретація отриманих результатів оцінки ТРП території.

На етапі визначення «об'єкту оцінки» для оцінки ТРП території може використовуватися адміністративно-територіальний розподіл, природно-територіальні комплекси, попередньо виділені туристсько-рекреаційні райони, природні території, що охороняються (ПТО), окремі населені пункти і т.і.

Використання поселень, ПТО або окремих об'єктів в якості «об'єкту оцінки» при дослідженнях регіонального рівня призводить до дискретної оцінки території, проте такий підхід є допустимим за постановкою певних цілей. Перевагами подібних «об'єктів оцінки» є початкова наявність кордонів, що спрощує їх виділення і виключає суб'єктивний чинник у формуванні їх сітки, спрощується збір інформації (особливо в поселеннях), є органи управління, які зможуть стати потенційними замовниками, існує можливість наочного представлення отриманих результатів. Недоліками виступають дискретність оцінки, можливість спотворення статистичної інформації адміністративними органами територій, заборона туристсько-рекреаційної діяльності в ПТО і т.і.

Для того, щоб використовувати в якості «об'єкту оцінки» туристсько-рекреаційні райони, необхідно попередньо провести районування оцінюваної території, яке саме по собі є самостійним повноцінним дослідженням. До недоліків подібної сітки відносяться складність її отримання та вплив на її формування суб'єктивізму з боку дослідника, складність збору інформації, в більшості випадків відсутність органів управління, які виступають у ролі потенційних замовників і організуючого компоненту розвитку території. Основним і суттєвим позитивом оцінки таких районів є відповідність локалізації сітки просторової організації ТРП території до географічного її розподілення.

Використання в якості «об'єкту оцінки» існуючої географічної сітки спрощує створення туристсько-рекреаційних районів і виключає суб'єктивізм при їх виділенні, оскільки здійснюється механічно; забезпечує основу для регулярного та автоматизованого оновлення інформації; полегшує картографування і просторове моделювання у зв'язку з тим, що дає можливість проведення оцінки не за дискретними ТО, а за загальновідомим розподілом території на райони. Недоліками є складність збору інформації, безвідносність локалізації сітки до істотних для оцінки географічних даностей, проблеми з вибором оптимального розміру осередків [1].

Використання природно-територіальних комплексів в якості «об'єкту оцінки» пов'язане зі складнощами їх виділення, збору інформації за ними, особливо антропогенного генезису, такі ТО часто асиметричні за величиною території, а оцінка передбачає використання приблизно рівних за площею ТО. Як позитивну якість необхідно відзначити, що локалізація таких ТО враховує особливості просторової організації природи території і, зокрема, локалізацію окремих природних об'єктів (узгоджених між собою). Виділення таких ТО є об'єктивним.

Вибір в якості «об'єкта оцінки» адміністративних одиниць (зазвичай муніципальних районів) пов'язаний з проблемами в зборі та прив'язці до ТО інформації природного плану, можливі спотворення інформації, що подається органами управління та іншими спеціалізованими установами, такі ТО часто асиметричні за величиною території. Перевагами таких ТО є відсутність необхідності їх спеціального виділення, так як вони вже фактично існують, простота збору інформації статистичного та іншого плану, наявність в них органів управління як зацікавлених осіб в оцінці і потенційних замовників, можливість наочного і зручного представлення результатів оцінки і т.п., загалом досвід показує, що використання в якості ТО адміністративних одиниць в більшості випадків є оптимальним, якщо враховувати співвідношення позитиву і недоліків розглянутих підходів [1].

При наявності на оцінюваній території вже виділеної сітки туристсько-рекреаційних районів перевага повинна віддаватися даному типу ТО. З розвитком географічних інформаційних систем значні перспективи має використання в якості ТО регулярних територіальних осередків. Наприклад, використання сіток різного розміру з «плаваючою» локалізацією окремих ТО дозволяє уникнути проблеми незв'язаності локалізації ТО щодо географічних даностей, а також надає можливість збільшення якості та автоматизації оцінки ТРП території [2].

Наступним ключовим моментом оцінки ТРП території є виділення «суб'єкту оцінки» і відповідно тісно пов'язаного з ним набору оціночних критеріїв. У вирішенні даного питання можна виділити три варіанти, що найбільш часто використовуються.

1. В якості суб'єкта оцінки виступає абстрактний середньостатистичний рекреант або туристсько-рекреаційне використання території, тобто передбачається загальна оцінка ТРП території. Внаслідок такого узагальненого вибору суб'єкта оцінки критерії оцінки мають узагальнену форму. Наприклад, їх ділять на блоки: природні та соціально-культурні; природні, культурно-історичні та соціально-економічні; атракції і засоби обслуговування; кліматичні, гідрологічні, геолого-геоморфологічні, біологічні та антропогенні і т.і. – аж до виділення набору конкретних туристично-рекреаційних ресурсів і умов в якості критеріїв ТРП території, вибір яких залишається зрозумілим тільки самому автору. Кошти, виділені блоки критеріїв, в свою чергу, розподіляються на конкретні критерії, на підставі яких і розраховуються значення потенціалу території за вказаними блоками, а потім з блоків – і інтегрального ТРП території.

Основними позитивними якостями зазначеного варіанта вибору суб'єкта і критеріїв оцінки є методологічна простота та оперативність її проведення. Однак такий підхід декларативний і дуже поверховий, так як при ньому суб'єкт оцінки є аморфним. Такий підхід асоціюється з приготуванням «блюда взагалі» з усіх істівних продуктів. І навіть застосування вагових коефіцієнтів, що враховують значущість окремих компонентів ТРП території, являє собою додавання «продуктів» в цю «страву» в різних кількостях, ґрунтуючись на узагальненні пропорцій в «рецептах», виявлених в «кулінарній книзі».

Рекреація як діяльність – занадто велике і багатостороннє поняття, вона ділиться на безліч найрізноманітніших видів проведення часу людиною під час перебування за межами свого місця існування. Кожен вид туристсько-рекреаційної діяльності характеризується різними і часто навіть протилежними вимогами до ТРП території, крім того сама специфіка території робить на це сильний вплив тому, що саме в її межах вони взаємопов'язані між собою як у поточній ситуації, так і в потенціалі свого розвитку.

Таким чином, вибір відповідного суб'єкта оцінки призводить до того, що в більшості випадків без проведення спеціальних і докладних досліджень оцінювач на основі особистих, суб'єктивних (або експертно-колективних) умовиводів формулює для себе уявлення про «рекреацію взагалі» як про суб'єкта оцінки в межах конкретної території. Тому й оцінка перетворюється на створення якогось конгломерату зі всіляких потенційних ресурсів і умов (які часом навіть не відносяться до рекреації) для розвитку території. Критерії оцінки в такому випадку не працюють, оскільки майже неможливо чітко сформулювати для «рекреації взагалі» важливість і необхідність того чи іншого критерію оцінки.

2. Другий варіант в якості суб'єкта оцінки припускає використання типів туристично-рекреаційної діяльності (культурно-пізнавального туризму, лікувально-оздоровчого, спортивного і т.і.). Даний варіант оцінки є більш раціональним і методологічно вірним, але і для нього характерні ті ж недоліки, що і в першому варіанті, хоча і в менших масштабах. Наприклад, для лікувально-оздоровчого туризму розглянутий варіант не буде коректним тому, що види даного типу туризму мають різноспрямовані вимоги до ТРП території. З іншого боку, для культурно-пізнавального туризму його використання відносно коректно з причини того, що види культурно-пізнавального туризму мають досить близькі вимоги до ТРП території.

Тим не менш, необхідно відзначити, що при грамотному підході оцінка ТРП території з позиції типів туристично-рекреаційної діяльності може бути проведена досить успішно, вони дозволяють формулювання чітких критеріїв з урахуванням специфіки досліджуваної території та попиту на туристично-рекреаційний продукт. Проте, в даному варіанті оцінки виникає додаткова методологічна проблема – зведення результатів оцінки за окремими типами туристично-рекреаційної діяльності в інтегральний ТРП території.

3. Найбільш конструктивним, але таким, що рідко використовується за інтегральною оцінкою ТРП території, є вибір в якості суб'єкта оцінки видів туристсько-рекреаційної діяльності. Даний варіант дозволяє досить точно і комплексно визначити критерії (фактори і умови) придатності потенціалу території та їх важливість для цілей конкретного виду туристсько-рекреаційної діяльності, тим самим знижує вплив на оцінку суб'єктивного фактору і дає можливість найбільш обґрунтовано і точно оцінити ТРП території. Крім того, матеріали подібних досліджень мають значну практичну цінність. Основними недоліками варіанту виступають значні витрати часу і сил на збір інформації та оцінку ТРП території, а також необхідність зведення результатів оцінки за окремими видами туристсько-рекреаційної діяльності в інтегральний ТРП території.

Після визначення об'єкта, суб'єкта та критеріїв оцінки стає можливою оцінка ТРП території. Однак для того, щоб всі критерії оцінки можна було звести в інтегральний показник, їх необхідно привести до єдиної системи вимірювання. Для цих цілей зазвичай використовують оціночні шкали, ранжування, нормування і т.і.

Ранжування ТО за критерієм може використатися для даних як кількісного, так і якісного плану, а його результатом є отримання порядкової рангової шкали, в якій мають сенс тільки відношення «більше – менше».

Нормування використовується тільки для кількісних критеріїв. У статистиці класичним є нормування даних через стандартне відхилення:

$$\hat{K}_{ij} = \frac{K_{ij} - K_{cpj}}{\delta_j}$$

де \hat{K}_{ij} – нормоване значення i -ї ТО по j -му критерію;

$i = 1, \dots, n$ – кількість ТО;

$j = 1, \dots, m$ – кількість критеріїв;

K_{ij} – нормоване значення i -ї ТО по j -му критерію;

K_{cpj} – середнє арифметичне значення за j -м критерієм;

δ_j – стандартне відхилення значень за j -м критерієм.

Недоліком даного нормування є те, що воно безвідносно до сутності критерію, що перетворюється (наприклад, нехай фактичні значення всіх ТО за критерієм мають дуже високі значення, однак після нормування частина ТО за рівнем значень перейде в категорію середніх і низьких), його результатом є розподіл значень нормованого критерію навколо середнього арифметичного, тобто показники критерію, що мають значення менше середнього арифметичного, отримують негативні значення, що створює незручності для подальшої оцінки або вимагає їх додаткового перетворення.

Вітчизняними і закордонними вченими часто використовується нормування через максимальне і мінімальне значення за критерієм:

якщо K_{jmax} найкраще значення за критерієм, то

$$\hat{K}_{ij} = \frac{K_{ij} - K_{jmin}}{K_{jmax} - K_{jmin}}$$

якщо K_{jmin} найкраще значення за критерієм, то

$$\hat{K}_{ij} = 1 - \frac{K_{ij} - K_{jmin}}{K_{jmax} - K_{jmin}}$$

де K_{ij} , K_{jmin} , K_{jmax} – нормоване, мінімальне і максимальне значення i -ї ТО за j -м критерієм.

Однак даний варіант нормування є також безвідповідним до сутності нормованого критерію. Тому коректним є використання замість мінімальних і максимальних значень за критерієм референтних точок (що забезпечує якісні результати нормування), підбір яких здійснюється на основі емпіричних даних (найбільш бажаний варіант) або експертних оцінок.

Особливе місце в оцінці ТРП території займають розробка і застосування оціночних шкал, які використовуються для перетворення кількісних і якісних критеріїв.

Так, багато чинників і умов, що формують ТРП території, мають кількісне вираження, однак їх не можна безпосередньо (без шкалювання) використати для оцінки, так як зміна фактичних значень за критерієм не завжди відповідає рівноцінній зміні важливості цих значень для ТРП території. Наприклад, при виборі для оздоровчих цілей санаторію-профілакторію відстань до об'єктів-аналогів від місця проживання становить 50, 200 і 12000 м, але це не означає, що перевага першого об'єкту щодо другого за критерієм буде в 4 рази вище, а третього – у 240 разів. При оцінці ТРП території важливим є і облік критеріїв, які не мають кількісного вираження, які набувають кількісний аспект після їх шкалювання. Наприклад, шкалювання критеріїв великої кількості грибів і наявності білих грибів [3] (табл.).

Таблиця

Оцінка природних комплексів в якості грибних угідь

кількість грибів (по кожному виду) екзотичність видів		ступінь різноманітності видів		екзотичність видів	
кількість	оцінка в балах	число видів	оцінка в балах	наявність білих	оцінка в балах
дуже багато	4	9 і більше	4	Є	4
багато	3	8-6	3		
середньо	2	5-4	2		
мало	1	3-2	1		
дуже мало, немає	0	1	0	немає	0

Шкали зазвичай будуються за допомогою експертних методів або на основі емпіричних даних з використанням математико-статистичних процедур. При цьому головним завданням є приведення до реального відповідності інтенсивності прояву ознаки і привласнення йому значень за шкалою (рівномірні і нерівномірні шкали). Для подальших

розрахунків при оцінці ТРП території критерії, що перетворюються за оціночною шкалою, ранжуються або нормуються. При цьому необхідно відзначити, що формально кількісні критерії та критерії, що перетворюються за порядковим типом шкал, нормувати не можна.

На наступному етапі перетворені оціночні критерії перетворюють в інтегральний ТРП території з урахуванням ряду основних правил [4;5].

1. Позакомпенсаційні правила: не допускають компенсації низьких оцінок об'єкту за одним критерієм високими оцінками за іншим.

1.1. Спільне правило: встановлюється мінімальний рівень вимог за кожним критерієм, об'єкти, що не відповідають рівню, з оцінки виключаються.

1.2. Роздільне правило: встановлюється мінімальний рівень вимог тільки за значимим критерієм, об'єкти, що не відповідають рівню, з оцінки виключаються.

1.3. Правило рішення «елімінування за аспектами»: ранжування оціночних критеріїв за їх значимістю і встановлення точок відсікання за кожним з критеріїв.

1.4. Лексіграфічне правило: ранжування критеріїв за значимістю і вибір кращих об'єктів за декількома найбільш значущими критеріями.

1.5. Системне правило ґрунтується на аксіомі емерджентності: об'єкт може бути оцінений лише з позицій обліку всієї сукупності значень за критеріями оцінки.

2. Компенсаційні правила: допускається компенсація низького рівня одних критеріїв за рахунок високого рівня інших.

2.1. Правило простого складання: підсумовуються значення об'єкту за всіма критеріями.

2.2. Правило зваженого складання: підсумовуються значення об'єкту за всіма критеріями з урахуванням їх значимості (ваги).

У більшості випадків для коректної оцінки необхідно врахувати і використати поєднання правил (почергове, фрагментарне і т.і.). Однак найчастіше при бальній оцінці ТРП території використовують компенсаційні правила наступними способами:

$$\text{адитивний спосіб: } TPIT_i = \sum_{j=1}^m \alpha_j \hat{K}_{ij}$$

$$\text{мультиплікативний спосіб: } TPIT_i = \prod_{j=1}^m \alpha_j \hat{K}_{ij}$$

$$\text{спосіб евклідових відстаней: } TPIT_j = \left\{ \sum_{j=1}^m \alpha_j (K_{\text{эТj}} - \hat{K}_{ij})^2 \right\}^{1/2}$$

де \hat{K}_{ij} – нормоване значення i -ї ТО за j -м критерієм;

$i = 1, \dots, n$ – кількість ТО;

$j = 1, \dots, m$ – кількість критеріїв;

α_j – коефіцієнт важливості j -го критерію;

$K_{\text{эТj}}$ – нормоване значення еталонної ТО за j -м критерієм.

Адитивний спосіб перетворення критеріїв в інтегральний ТРП території є найпоширенішим (як з використанням коефіцієнта важливості, так і без нього), проте його застосування вимагає методологічної опрацьованості: ретельного і вивіреного підбору критеріїв оцінки, коректного поділу критеріїв, що сумуються, на ієрархічні блоки (якщо оцінку проводять за блоками), аналізу ТО за кожним критерієм за позакомпенсаційним правилом. Останній аспект обов'язково повинен враховуватися, оскільки в деяких випадках значення ТО за критеріями можуть виявитися гірше припустимого, однак використання компенсаційних правил цей аспект просто «приховає» за іншими значеннями критеріїв. Наприклад, водоймище на піщаному кар'єрі з дуже гарними характеристиками за всіма аспектами, що розташоване поблизу міста, але з зараженою мікроорганізмами водою (значення за шкалою дорівнюватиме нулю чи буде негативним) за компенсаційними

правилами оцінки для купально-пляжного відпочинку може отримати високі значення потенціалу, хоча, фактично, купання там має бути заборонено.

Мультиплікативний спосіб перетворення критеріїв використовується рідко. Його основною перевагою є те, що він здатний формально врахувати позакомпенсаційне правило, однак, і недолік способу полягає саме в даному моменті, оскільки об'єкт, який оцінюється, що має хоч по одному критерію (який не є критичним) низьке значення, отримує низьку оцінку.

Для перетворення критеріїв за способом евклідових відстаней необхідно визначення еталонної ТО, в якості якої найчастіше використовують абстрактну ТО, якій присвоюють найкращі фактичні значення за критеріями, найкращі значення референтних точок за критеріями та ін. ТО, які отримали після розрахунків найменші значення, вважаються володіють найбільш високим ТРП. Необхідно згадати, що, крім евклідової відстані, в розрахунках можуть бути використані й інші метрики (квадрат евклідової відстані, Манхеттенська та степенна відстань, відстань Чебишева).

Крім зазначених способів, все більшого поширення в оцінці ТРП території отримують такі методи: регресійний і дискримінантний аналізи (при наявності індикаторних показників дозволяють виявити внесок критеріїв у ТРП території і отримати модель для оцінки ТРП території); головних компонент; факторний аналіз і багатовимірне шкалювання (дозволяють виявити латентні критерії і тим самим зменшити кількість використаних оціночних критеріїв, а при односпрямованих критеріях (сильно корелюють) - обчислити інтегральне значення ТРП території) та ін.

Особливу увагу при перетворенні оціночних критеріїв необхідно звернути на систему (шкалу) вимірювання їх значень. На жаль, в більшості оцінок ТРП території для розрахунків (звичай підсумування) використовуються оціночні критерії, що вимірюються в порядкових шкалах, в яких позбавлені сенсу висловлювання «в стільки разів більше (менше)», а також «на стільки-то одиниць більше (менше)», так як в них коректними є лише відношення «більше – менше». Тобто такі оцінки із самого початку невірні і декларативні – в них значення критеріїв за порядковою шкалою некоректно розглядаються як кількісні. Наприклад, готелі дво- і 3-зіркові разом за рівнем не будуть рівні п'ятизірковому готелю; відстань до пляжу в 200 м не буде в чотири рази більш цінним, ніж відстань у 800 м; «дуже багато грибів» (див. табл. 1) з присвоєними чотирма балами не в два рази цінніше, ніж «середня кількість грибів» з присвоєними двома балами.

Вплив оціночних критеріїв на ТРП території нерівноцінний, тому для їх коректного перетворення використовують коефіцієнти важливості, чим важливіше критерій K_j (щодо інших критеріїв), тим більше відповідний йому коефіцієнт важливості і тим більше внесок цього критерію в ТРП території [6]. Для визначення коефіцієнтів важливості оціночних критеріїв або їх блоків найчастіше використовують кореляційний аналіз (кореляція між усіма оціночними критеріями або між критеріями і яким-небудь наявним індикатором) і експертні методи. Останні підрозділяють на методи участі або методи інтерв'ю, анкетування та методи номінальних груп.

Присвоєння важливості оціночними критеріями здійснюють як прямою вказівкою значень експертами, так і за допомогою бінарних порівнянь критеріїв з наступною математико-статистичною обробкою отриманих результатів. При обробці результатів експертної оцінки важливо враховувати узгодженість думок експертів, послідовність їх відповідей, а також форму вираження важливості критеріїв (у кількісних або якісних шкалах виміру), оскільки бали мають якісну форму, вони повинні оброблятися відповідним апаратом непараметричної статистики.

У деяких роботах зустрічаються випадки, коли автори вдаються до використання коефіцієнтів важливості (а також коригуючих коефіцієнтів), узятих з робіт інших авторів, присвячених іншій оцінюваній території чи іншому просторовому масштабу оцінки. Таке вирішення питання в більшості випадків некоректно, так як важливість критеріїв для оцінки

ТРП території специфічна, унікальна, з причини їх обумовленості конкретній оцінюваній території для конкретних цілей і просторових масштабів оцінки.

Слід зазначити, що класична бальна оцінка ТРП території [7] в узагальненому вигляді зводиться до перетворення певного набору оціночних критеріїв в інтегральний показник. Проте ще Аристотелем вказувалося, що ціле більше суми його частин. З позиції системного аналізу ТРП території є системою і, отже, має властивості цілісності та ємерджентності, що, зокрема, виражається в наявності додаткових ефектів від використання туристично-рекреаційних ресурсів території. Тому оцінки ТРП території повинні враховувати і цей фактор.

Висновки. Таким чином, врахування системності ТРП території при його оцінці є складним теоретичним та методологічним завданням, вирішення якого потребує подальшого розвитку даного напрямку досліджень. Незважаючи на те, що інтегральна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу території має високу практичну цінність, зокрема вона є необхідною умовою обґрунтування оптимальної територіальної та структурної організації територіальних туристсько-рекреаційних систем, в ній існує ще безліч слабо опрацьованих теоретичних і методичних питань, що актуалізує розвиток наявних і розробку нових підходів до оцінки ТРП території.

Список використаних джерел

1. **Кудрявцев А.Ф.,** Сидоров В.П., Скобелева О.А. Выбор операционно-территориальных единиц при оценке рекреационного потенциала / А.Ф. Кудрявцев, В.П. Сидоров, О.А. Скобелева // Туризм и региональное развитие: сб. науч. ст. – Смоленск: Универсум, 2006. – Вып. 4. – С. 85-88.
2. **Саранча М.А.** Оценка транспортной обеспеченности территории Удмуртской Республики с использованием ГИС для целей туристско-рекреационных исследований /М.А. Саранча // Вестн. Удм. у-та. Сер. Биология. Науки о Земле. – 2010. – Вып. 2. – С. 64-68.
3. **Мухина Л.И.** Принципы и методы технологической оценки природных комплексов / Л.И. Мухина. – М.: Наука, – 1973.
4. **Алешина И.В.** Поведение потребителей: учеб. пособие / И.В. Алешина. – М.: ФАИР–ПРЕСС, – 2000. – 384 с.
5. **Саранча М.А.** Рекреационный потенциал Удмуртской Республики: географический анализ и оценка с использованием геоинформационных технологий / М.А. Саранча, И.И. Рысин. – Ижевск: Ассоциация «Научная книга», – 2007. –184 с.
6. **Подиновский В.В.** Введение в теорию важности критериев в многокритериальных задачах принятия решений / В.В. Подиновский. – М.: ФИЗМАТЛИТ, – 2007. – 64 с.
7. **Данильчук В.Ф.** Методология оценки рекреационных территорий / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Бовсуновская, С.Н. Голубничая. – Донецк: ДИТЬ, –2003. – 197 с.

© Л.О. Овчаренко

Надійшла до редакції 07.04.2014 г.